

УДК 001.92(477)
ББК 73(4 Укр)
Н 34

Редакційна колегія: Я.С. ЯЦКІВ
академік НАН України — головний редактор
О.М. ГУЗЬ
академік НАН України
О.С. ОНИЩЕНКО
академік НАН України
А.І. РАДЧЕНКО
канд. геол. наук — відповідальний секретар

*Видання здійснено за державним замовленням
на підготовку та випуск видавничої продукції*

Наука України у світовому інформаційному просторі /
Н 34 НАН України. — Вип. 11. — К. : Академперіодика, 2015. — 158 с.

ISBN 978-966-02-4704-8 (серія)

ISBN 978-966-360-294-3 (вип. 11)

До збірника увійшли доповіді учасників V Науково-практичної конференції «Наукова періодика: традиції та інновації» (Київ, 28 травня 2015 р.), а також розроблена у ВД «Академперіодика» НАН України та представлена на конференції «Концепція формування сегмента видавничої продукції Національної академії наук України в електронному середовищі».

УДК 001.92
ББК 73(4 Укр)

ISBN 978-966-02-4704-8 (серія)
ISBN 978-966-360-294-3 (вип. 11)

© НАН України, 2015
© Академперіодика, оформлення, 2015

ВСТУП	3
Привітання від Президії Національної академії наук України	4
ОРГАНІЗАЦІЯ НАУКОВОГО ПЕРІОДИЧНОГО ВИДАННЯ В НАН УКРАЇНИ	
<i>Вакаренко О.Г.</i> Використання інформаційно-комунікаційних технологій — основна складова сучасного етапу науково-методичної діяльності Видавничого дому «Академперіодика» НАН України	7
<i>Діденко Ю.В.</i> Відповідність академічної наукової періодики критеріям міжнародних журналів	12
<i>Радченко А.І. Яцків Т.М.</i> Система цифрових ідентифікаторів DOI для журналів НАН України	18
<i>Язвинська М.В.</i> Реєстрація/перереєстрація видання НАН України як періодичного та фахового	24
<i>Колодницький В.М.</i> Роль спеціальних випусків наукового журналу в підвищенні його рейтингу	31
<i>Кряжич О.О.</i> Особливості роботи з авторами—молодими науковцями	36
ПРАВОВІ АСПЕКТИ ВИДАВНИЧОЇ ДІЯЛЬНОСТІ	
<i>Капіца Ю.М.</i> Охорона авторського права при комерційному розповсюдженні або вільному доступу до електронних наукових видань у мережі Інтернет: вимоги, обмеження, досвід	45
<i>Назаровець С.А., Ярошенко Т.О.</i> «Могилянський протокол»: рекомендації щодо вдосконалення редакційних політик українських наукових видань	56
<i>Кременовська І.В.</i> Плагіат у наукових публікаціях: методи виявлення та викорінення	60
<i>Святогор О.А.</i> Залучення науковців до законотворчого процесу — ключова умова досягнення прогресивних змін	67

ЕЛЕКТРОННЕ ПРЕДСТАВЛЕННЯ Й ОЦІНЮВАННЯ ПУБЛІКАЦІЙ

<i>Лобузiна К.В.</i> Бiблiотечнi та семантичнi веб-технологiї в органiзацiї доступу до наукової перiодики	75
<i>Балагура I.В.</i> Дослiдження тенденцiй наукової спiвпрацi в реферативнiй базi даних «Україніка наукова»	81
<i>Кавуненко Л.Ф., Кострица Е.П., Черногаева О.Г.</i> Публикационная активность украинских ученых в базе данных <i>Scopus</i>	89
<i>Тихонкова I.O.</i> Список лiтератури наукової статтi — важливий iндикатор якостi статтi (як не мати зайвого клопоту з його оформленням)	100
<i>Блажей Скочен, Марiя Левiчка, Матей Забел, Агнешка Полло.</i> Як добре зробити добре?	107

КУЛЬТУРА ВИДАВНИЧОЇ СПРАВИ

<i>Селiгей П.О.</i> Видання етимологiчної лiтератури: вчора i сьогодні	113
<i>Воскобойникова-Гузєва О.В., Ковальчук Г.І.</i> Науково-видавнича дiяльнiсть Нацiональної бiблiотеки України iменi В.І. Вернадського: основнi напрями останнього п'ятирiччя	120
<i>Солонська Н.Г.</i> Типологiя та види журналiв наукового спрямування української дiаспори (за фондами Вiддiлу зарубiжної українiки Нацiональної бiблiотеки України iменi В.І. Вернадського)	134
Резолюцiя V Науково-практичної конференцiї «Наукова перiодика: традицiї та iнновацiї» 28 травня 2015 року	141
Концепцiя формування сегмента видавничої продукцiї Нацiональної академiї наук України в електронному середовищi	143
КОРИСНА IНФОРМАЦIЯ	152
ВIДОМОСТI ПРО АВТОРIВ	153

П.О. Селігей

Інститут мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України

ВИДАННЯ ЕТИМОЛОГІЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ: ВЧОРА І СЬОГОДНІ

Описано деякі особливості авторської та редакційної підготовки праць з етимології в минулі роки й тепер. Показано, як удосконалився цей процес після впровадження в книговидання комп'ютерної техніки. Оглянуто перспективи створення електронних версій етимологічних словників.

Ключові слова: етимологія, етимологічний словник, система графіки, шрифт, етимологічна база даних.

У публікаціях практично з усіх галузей наукових знань іноді виникає потреба дати довідку про походження того чи іншого терміна. Наприклад, у навчальній літературі з поліграфічних спеціальностей можна прочитати, що термін *поліграфія* за посередництвом французької мови (*polygraphie*) запозичено з давньогрецької мови, в якій іменник *πολυγραφία* «багатописання» був утворений зі слів *πολύς* «численний» і *γραφή* «пишу». Такого роду довідки майже завжди містить енциклопедична література. До них удаються й ті автори, які пропонують новий термін або аналізують правомірність уже усталеного терміна.

Походження слів вивчає спеціальна мовознавча наука — етимологія. Результати етимологічних досліджень узагальнюють у спеціальних словниках. Укладати їх почали ще в ХІХ ст., і на сьогодні практично всі європейські мови мають свої етимологічні словники. У кожного народу, що себе поважає, є свій етимологічний словник, і часто навіть не один.

Лексика виникає не на порожньому місці: власні слова утворюються з питомих коренів і афіксів, запозичені — приходять з інших мов. Більшість мов європейського культурного ареалу (слов'янські, балтійські, германські, романські, кельтські,

давньогрецька й інші) на глибинному доісторичному рівні споріднені між собою і зводяться до спільної індоєвропейської прамови, яка розпалася близько III тис. до н. е. Тож коли етимологи пояснюють, звідки взялося певне слово, вони обов'язково наводять його іншомовних «родичів». Скажімо, іменник *мати* має паралелі в інших слов'янських мовах (білоруське *маці*, польське *matka*, чеське *máti*, болгарське *майка*, сербське *māti*, старослов'янське *мати*) та в інших індоєвропейських мовах (литовське *móina*, німецьке *Mutter*, англійське *mather*, латинське *māter*, давньогрецьке *μήτηρ*, давньоіндійське *mātár-*, вірменське *mair* тощо).

Вести етимологічні розвідки, укладати етимологічні словники — доволі складна справа. Складним є й видання таких праць. Адже вони містять лексику різних мов, є, по суті, багатомовними. Більше того, ці мови використовують різні системи письма — не лише кириличне чи латинське, а й грецьке, готське, вірменське, індійське тощо.

У країнах Західної Європи та США укладачі й видавці етимологічної літератури всі нелатинські назви (іноді за винятком давньогрецьких) зазвичай транслітерують латиницею. Це зроблено навіть в англomовному етимологічному словнику слов'янських мов [1] (іл. 1). Зрозуміло, що в такому вигляді видання легше готувати до друку. Але ці спрощення, на нашу думку, знижують фаховий рівень академічної праці (вони доречні хіба що в популярних книжках).

Етимологічна лексикографія тих мов, що використовують кирилицю, має в цьому плані перевагу: кириличні назви тут завжди передаються кириличною графікою, латинські — латинською, грецькі — грецькою. Прикладом може бути семитомний «Етимологічний словник української мови», підготовлений в Інституті мовознавства ім. О.О. Потебні НАН України й

	*brātrъ; *brātъ m. o (a) 'brother'	ESSJa II 238, III 8-9
CS	OCS <i>bratrъ; bratъ</i>	
E	Ru. <i>brat</i> , Gsg. <i>bráta</i> ; Ukr. <i>brat</i>	
W	Cz. <i>bratr; brat</i> (dial., poet.); OCz. <i>bratr; brát</i> ; Slk. <i>brat(e)r</i> (dial.); <i>brat</i> ; Pl. <i>brat</i> ; OPl. <i>bratr</i> (Bibl. Zof.); Slnc. <i>brāt</i> ; USrb. <i>bratr</i> ; LSrb. <i>bratr</i> (arch.); <i>bratš</i> ; Plb. <i>brot</i>	
S	SCr. <i>brāt</i> ; Čak. <i>brāt</i> (Vrg., Orb.); Sln. <i>brāt; brāt̃</i> ; Bulg. <i>brat</i> ; Mcd. <i>brat</i>	
BSL	*brāṭ-t(e)r-	
B	Lith. <i>brólis</i> m.(io) 1; <i>broterėlis</i> m.(io) 2 'brother (dim.)'; Latv. <i>brālis</i> m.(io); <i>brātarītis</i> m.(io) 'brother (dim.)'	
	OPr. <i>brāti</i> (Ench.); <i>brote</i> (EV); <i>bratrīkai</i> (Ench.) Npl. 'brothers (dim.)'	
PIE	*b ^h reh ₂ -tr-	
Cogn.	Gk. φράτηρ m. 'member of a brotherhood'; Lat. <i>frāter</i> m. 'brother'; Go. <i>broþar</i> m. 'brother'	

Ил. 1. Зразок статті в «Етимологічному словнику праслов'янської лексики» Р. Дерксена (Brill Academic Publishers, 2008)

виданий упродовж 1982—2012 років [2]. Загальний обсяг словника (без по-кажчиків) — 300 ум. друк. арк. Зразки статей можна бачити на іл. 2.

Укладати словник почали ще задовго до виходу першого тому — в 1964 р. Не будемо описувати тут ті численні суто наукові труднощі, які виникали в авторів цієї фундаментальної праці. Розповімо натомість про проблеми, що їх мали вирішувати видавці, не маючи в ті часи комп'ютерної техніки.

Як готувався машинопис? Спочатку текст словника укладачі друкували на кириличній друкарській машинці, залишаючи пробіли для слів латиницею. Потім сторінку вставляли в латинську машинку, щоб вдрукувати лексику мов з латинським алфавітом. Старослов'янські слова, які вимагали особливої гарнітури, етимологи друкували звичайними кириличними літерами, тоді підкреслювали їх зеленою ручкою, а на берегах сторінки лишали ремарку «стсл.». Давньогрецьку лексику з численними діакритичними знаками мусили вписувати від руки. Знаки наголосу, позначення довготи й короткості голосних теж проставлялися вручну. Слова з курсивним виділенням підкреслювалися хвилястою лінією, з напівжирним — прямою лінією.

У такому строкатому вигляді машинопис потрапляв у видавництво. З огляду на специфіку етимологічної статі видавничі редактори повинні були пильнувати витриманість її структурних частин, послідовність застосування системи умовних скорочень і пунктуаційних знаків (крапка, кома, крапка з комою, дефіс, тире, лапки, квадратні дужки).

Але найбільша складність полягала в тому, що словник містив лексику з понад 250 мов (включно з наріччями й діалектами), і чи не в кожній з них

вовк, [вiвк] Пі, [вовкі] «кожух із вовчого хутра» Я, *вoвa* (днт.) «вовк, страшна істота», [вовéга] «вовчище» Я, [вовкiвнiяк] «відлюдник» Я, *вовкiвнiя* «вовча яма», *вовковiйна*, [вовчiвнiя Ж] «тс.», [вовкiун] «вовкулак», *вовцiюга*, *вовцiюгiн*, *вовчi* «вовчення», *вовчiха*, *вовчiця*, [вовчнiя] «вовча зграя», [вовчугiн] «вовчище» Я, [вовчiук] «молодий вовк», [вовчiура] «вовчий кожух» Я, *вовкувiтий* «похмурий, відлюдний», *вовкувiтий* «тс.», *вoвчий*, [вовчiнний] Я; — р. м. *волк*, бр. *воўк*, др. *вѣлкѣ*, п. *wilk*, ч. слц. *vĭk*, вл. нл. *wjēlk*, болг. *вѣлк*, схв. *вук*, слн. *vólk*, стсл. *вѣлкъ*; — псл. *v^hukъ; — споріднене з лит. *vilkas*, лтс. *vilks*, дінд. *vŕkaŕ*, ав. *vəhrka*, гот. *wulfis*, англ. *wolf*, нвн. *Wolf*, алб. *ul'k*, гр. *λύκος*, лат. *lupus* (можливо, запозичення з сабінської мови); іе. *u^hl^hos «вовк», що зіставляється з коренем *uel- «рвати» або celk- «тягти, волокти»; у такому випадку назва вовка первісно означала «грабіжник» або «той, що роздирає». — Критенко Вступ 510, 564; Шанский

гасити, *гаснути*, *гасильник* (заст.) «приспособлення для гасіння вогню; [пожежний гак Ж]», *гасiло* (заст.) «щипці для гасіння церковних свічок», *гасiтель*, *гасiльний*, *згiслий*, *незагiсний*, *незгiсний*, *негасiмий*, *негаснучий*, *угаслий*; — р. *гасiть*, бр. *гасiць*, др. *угасити*, п. *gasić*, ч. *hasiti*, слц. *hasit'*, вл. *hasyć*, нл. *gasyś*, болг. *гася*, м. *гаси*, схв. *гасити*, слн. *gasfti*, стсл. *гасити*; — псл. *gasiti*, *gasq < *gasjǫ, первісний каузатив з вокалізмом *ǫ* (>a) до іе. *(s)g^hes- «гаснути»; — споріднене з лит. *gesyti*, *gesinti* «гасити», лтс. *dzest* «тс.», гр. атт. *σβέννυμι*, гр. гом. *σβέσ-σαι* «тс.», *ἄ-σβεστος* «непогасний», гр. іон. *σβῶσαι* «гасити», тох. *kās-* «гаснути», можливо, також дінд. *jásate*, *jásyatī* «е вичерпаний» і хет. *kišt-* «гаснути». — Шанский ЭСРЯ I 4, 36; Фасмер I 396; Sławski I 260—261; Machek ESJČ 162; БЕР I 232; Skok I 554; Bezlaj ESSJ I 139—140; ЭССЯ 6, 104—105; Bern. I 295; Fraenkel 149; Pokorny 479—480.

Іл. 2. Зразки статей в «Етимологічному словнику української мови» (К. : Наук. думка, 1982)

були якісь особливі символи. Ось лише деякі: à ì ò ù нь ħ (сербська мова), ě ě ů ĩ ģ (праслов'янська), õ ģ ŷ ě ě ů (литовська), á ě ř ħ ů ŷ (давньо-грецька), b ð ð ħ ħ 3 (германські мови), ꞥ ꞥ ĩ ě ĝ k (індоевропейська прамова). Навіть у самій українській мові в окремих діалектних словах треба було передати проривний задньоязиковий приголосний, а літера на його позначення (г) тоді ще не була внормована правописом.

Загалом нестандартних знаків налічувалося близько п'ятисот. Зрозуміло, що в ті часи жодна українська друкарня не мала такого набору літер. Виготовити їх можна було лише в одному місці — на шрифтовому заводі при Харківській книжковій фабриці ім. М.В. Фрунзе. На цій же фабриці друкувалися перші три томи словника.

Набирали текст у ручному режимі. З металевих літер робилися матриці, з яких потім виготовлялися відбитки для кожної сторінки. Через надзвичайну складність набору траплялося чимало помилок і недоглядів. Упорядники словника виправляли їх, звіряючи гранки з машинописом. Тоді складачі випалювали помилково набраний знак кислотою й натомість впаювали потрібний. Щоб мінімізувати кількість помилок, кожен том словника проходив три-чотири верстки.

Робота посувалася дуже повільно. Утім, слід віддати належне укладачам і видавцям: вони робили все можливе, щоб якість словника була не нижчою ніж в аналогічних виданнях за кордоном. Та все ж на сторінках словника окремі нестандартні знаки так і лишилися «нестандартними». Вони або

be, intr. v. — ME. *been, beon*, fr. OE. *bēon*, 'to be', rel. to *bīom*, OS. *bīum*, OHG. *bim*, OHG., MHG., G. *bin*, 'I am', and cogn. with L. *fuī*, 'I have been', *fuēram*, 'I had been', *fuēro*, 'I shall have been', *fu-tūrus*, 'about to be', Oscan *fust*, 'will be', L. *fīō*, 'I become', Gk. φύειν, 'to make to grow', φύσις, 'nature', OI. *bhāvati*, 'becomes, happens', *bhūtāh*, 'been', *bhavitram*, 'world', *bhūmih*, *bhūman-*, 'earth, world', Alb. *buj*, 'I dwell, spend the night', *bote*, 'earth, world', *ban(ε)*, 'dwelling place', Oslav. *byti*, 'to be', *bylū*, 'was', Lith. *buti*, 'to be', *būvo*, 'was', OIr. *biu*, 'I am', *buith*, 'to be', *bōi*, 'was', OE., OS., OHG. *būan*, ON. *būa*, Goth. *bauan*, 'to dwell', Dan., Swed. *bo*, 'to dwell', Lith. *būtas*, 'house', *būklā*, 'dwelling place', Ir. *both*, 'hut'. All these words derive fr. I.-E. base **bheu-*, **bhū-*, 'to be, exist, grow'. Cp. *bhava*, *bhumi-devi*, *bhut*, *big*, 'to build', *bond*, 'serf', *boor*, *booth*, *bound*, adj., *bower*, 'cottage', *bower*, 'the knave in cards', *build*, *busk*, 'to prepare', *byre*, the first element in *bylaw*, and the second element in *neighbor*. Cp. also *fiat*, *future*, *phyle*, *physic*, *physio-*, *-phyte*, and the second element in *dubious*, *eisteddfod*, *prabhu*, *probate*, *prove*, *superb*, *symposium*, *tribe*, *tribune*, *tribute*.

flow, intr. v. — ME. *flowen*, fr. OE. *flowan*, rel. to Du. *vloeien*, 'to flow', ON. *flōa*, 'to deluge', flood', OHG. *flouwen*, 'to rinse, wash', fr. I.-E. base **pleu-*, 'to flow, swim', whence also OI. *plávātē*, 'navigates, swims', *plāváyati*, 'causes to swim, overflows', Toch. B *plewe*, 'ship', Arm. *luanam*, 'I wash', *helum*, 'I pour', Gk. πλώω, 'I wash', πλέω (for **πλέρω*), 'I sail, go by sea, swim', L. *pluere*, 'to rain', *pluvia*, 'rain', Oslav. *plovo*, *pluti*, 'to flow, navigate', Lith. *pilū*, *pilti*, 'to pour out', *pláuju*, *pláuti*, 'to swim, rinse'. See **pluvial** and cp. **fleet**, v., adj. and n., **flit**, **float**, **flood**, **flutter**, **fly**, v. and n. Cp. also **paludal**, **Plynteria**, **pneumo-**, **pulmo-**, **pyelo-**. I.-E. base **pleu-*, 'to flow', is ult. identical with base **pelē-*, **plē-*, 'to fill'. See **full**, adj., and words there referred to and cp. esp. **plutocracy**.

flower, n. — ME. *flour*, fr. OF. *flour*, *flur*, *flor* (F. *fleur*), fr. L. *flōrem*, acc. of *flōs*, 'flower', fr. I.-E. base **bhlō-*, **bhlē-*, **bhlā-*, 'to blossom, flourish', whence also Mlr. *blāth*, W. *blawd*, 'bloom, flower', OE. *blōwan*, 'to flower, bloom'. See **blow**, 'to flower', and cp. **blade**, **blood**, **bloom**, **blossom**. Cp. also **cauliflower**, **defloration**, **deflower**, **effloresce**, **ferret**, 'ribbon', **fleuret**, **fleur-de-lis**, **flirt**, **Flora**, **flora**, **floral**, **floral**, **Floreal**,

Л. 3. Фразки статей у «Великому етимологічному словнику англійської мови» Е. Кляйна (Elsevier Publishing Company, 1966)

мали нечіткі контури, або стояли не зовсім рівно, або взагалі «вибивалися» з рядка. Складалося враження, що їх узято з іншої гарнітури. З погляду видавничих нормативів і просто книжної естетики, вони сприймалися як ложка дьогтю в бочці меду. Тож попри свій безперечно високий фаховий рівень, у поліграфічному плані видання трохи програвало, наприклад, етимологічному словнику англійської мови, що його випустив *Elsevier* 1966 року [3] (іл. 3).

Із середини 1990-х років у книговидавничий процес почали активно впроваджувати комп'ютерну техніку. Це радикально полегшило редакційну підготовку літератури, зокрема й етимологічної. Корпорація Майкрософт від самого початку послідовно запроваджувала в операційну систему *Windows* стандарт кодування символів *Unicode*, що дає змогу передавати знаки практично всіх писемних мов світу. Тепер в одному тексті можуть сусідити символи, приміром, кириличної, латинської, арабської, китайської та японської писемностей. У стандартний пакет *Microsoft Office* входить шрифт *Arial Unicode MS*, що містить понад 50 000 знаків і покриває великий діапазон *Unicode 2.1*. Щоправда, оскільки цей шрифт не дуже економний й не надто естетичний, ним послуگуються рідко. На початку 2000-х років з'явилися спеціалізовані етимологічні шрифти, як-от *Entimol*, *Indogermanisch*, *MT OldPhonet*, *MT OldSlavic*, *00 ZRCola*, що містять чимало специфічних символів. Нарешті, 2009 року у *Windows 7* більшість із цих символів (хоч і не всі) запроваджено в стандартну гарнітуру *Times New Roman*.

Таким чином, сучасне програмне забезпечення дає всі можливості для підготовки і якісного видання практично будь-якої етимологічної розвідки. Інша річ, що треба ці можливості добре знати й грамотно ними користуватися. Причому це стосується, не лише видавців, а й авторів. Серед останніх дехто й досі сприймає комп'ютер лише як друкарську машинку. Тим часом текстовий процесор *Microsoft Word* дозволяє не просто набирати й правити текст, а й максимально уніфікувати складну за структурою словникову статтю. Функції автопошуку та автозаміни — це засіб швидко знайти й перевірити всі ті місця, де можуть траплятися помилки, пропуски, всілякі неточності й непослідовності. Додаткові можливості для пошуку помилок дають і окремі функції табличного процесора *Microsoft Excel* (він придатний і для опрацювання текстів словників). Якщо автор виявляє й усуває всі такі недогляди ще в рукописі, це неабияк полегшує роботу видавцеві, бо заощаджує час і зусилля на етапах редагування та коректури. У результаті складний етимологічний текст матиме в книзі вигляд уважно набраного й ретельно вичитаного.

Кілька слів — про власний досвід на цій ниві. Наш «Етимологічний словник запозичених суфіксів та суфіксоїдів в українській мові» побачив світ 2014 році у Видавничому домі «Академперіодика» [4]. У тексті словника застосовано три графіки: кириличну (зі старослов'янським різновидом), латинську, давньогрецьку. Для всіх без винятку літер удалося знайти відповідні символи (гарнітура Ньютон). Завдяки вдало підібраним кеглям,

-ÁРХ — непродукт іменниковий суфіксoid: *іст.* «керівник, начальник, глава, правитель» (*gínárx, dekárx, ekárx, ierárx, monárx, navárx, oligárx, patriárx, tetrárx, фіlárx*); також у морфемно неподільному *спárx*).

Р. *-árx* (*ересиárx, номárx*), бр. *-árx* (*манárx, тэтрárx*), др. *-арх-* (*еклеси-архъ, киновиархъ*), п. *-arch-* (*еклезіарха, scholarcha*), ч. *-arch-* (*monarcha, patriarcha*), слц. *-arch-* (*nomarcha, tetrarcha*), вл. *-arch* (*monarch, patriarch*), нл. *-arch* (*monarch, patriarch*), болг. *-árx* (*монárx, патриárx*), м. *-арх* (*монарх, олигарх*), с. *-árx* (*еклезіjárx, педагогárx*), х. *-arh* (*gimnazijarh, herezijarh*), слн. *-árh* (*modrijárh, oligárh*), стсл. **-арх-** (**патриархъ, тетрархъ**).

За посередн. лат. (*-archa*) та зх.-європ. (фр. англ. *-arch*, нім. *-árch*) мов запозич. з др. мови (пор. *ἔξαρχος* «започинатель», *μόναρχος* «самодержець», *пат-*

ріárxης «прабатько», *тетрárxης* «тетрарх»); утворено від *árxós* «начальник, керівник, вождь, повелитель», пов'язаного з *árxw* «починаю; передую; керую, паную» й *árxή* «початок, походження», які зближують з *óρέγω* «протягую, простягаю»; за іншими версіями, др. *árxw* споріднене з вірм. *ark'au* «король» (< іє. **h₂r-ske-* «бути першим») або з свн. *gagen* «підноситися» та лит. *gegėti* «стежити» (< іє. **reg^h-*); до др. *árxw*, *árxós* зводяться також укр. *автаркія, анáрхія, Аристárx, архáйчний, архáнгел, археологія, архетип, Архіп, архів, архітектор, архóнт, матриархáт, патриархáт*.

Лит.: ЕСУМ I 70, 89, II 291, III 506, IV 316—317; СІС 555, 632; Фасмер II 649; Moszyńska 98, 115; KS 50; EWD I 56—57; Klein I 100; Cottez 1980, 32, 36; Frisk I 158—159; Chantraine I 121; Beekes I 146.

Див. **-орексіj-**; пор. **-архij-**.

Лл. 4. Зразок статті в «Етимологічному словнику запозичених суфіксів і суфіксoidів в українській мові» (К. : Академперіодика, 2014).

шрифтовим виділенням, міжрядковим та міжстатейним інтервалам текст не «стиснутий» і сприймається без зорового напруження (технічний редактор Т.М. Шендерович). Текст має рівний, однорідний, уніфікований вигляд; його зверстано так, щоб максимально полегшити читачеві роботу з книгою (комп'ютерна верстка В.Г. Веденської). Завдяки якісному офсетному друку чітко проглядаються всі символи, зокрема й ті, що мають дрібну діакритику (іл. 4). Видання має сучасну обкладинку, оригінальний внутрішній дизайн (художник Є.О. Ільницький). Підготовлений на високому редакційно-поліграфічному рівні, словник відповідає всім вимогам до наукової книги і, сподіваємося, вдовольнить запити користувачів етимологічної літератури.

Якою мірою етимологічні видання представлено в Інтернеті? За останнє десятиліття паперові оригінали багатьох етимологічних словників, зокрема й українського, відскановано й виставлено для завантажування у форматах *djvu* або *pdf*. Проте, знову ж таки через багатомовність оригіналу й не завжди високу якість сканування, виникають складнощі з правильним розпізнаванням текстового шару. Навіть якщо текст і розпізнано, це ще не означає, що автоматичний пошук знайде всі елементи відповідно до запиту.

Усунути цей недолік, забезпечити повноцінний пошук у корпусах етимологічних словників покликані спеціалізовані бази даних. Одну з них створено на міжнародному мережевому ресурсі «Вавилонська вежа» [5]. Тут

на роботу з етимологічними текстами орієнтована програма «Старлінг», що підтримує розгалужену систему шрифтів для *DOS* і *Windows*. Але, щоб повноцінно користуватися програмою, користувачеві ці шрифти треба завантажувати на свій комп'ютер.

Комп'ютерна версія «Етимологічного словника української мови» створюється нині в Українському мовно-інформаційному фонді НАН України (програміст І.В. Остапова). Програма передбачає не тільки повнотекстовий пошук, а й можливість формувати вибірки за найрізноманітнішими параметрами [6]. За допомогою цієї програми готується також паперовий сьомий том, що міститиме багатомовні покажчики всієї лексики, згаданої в статтях словника.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. *Derksen R.* Etymological Dictionary of the Slavic Inherited Lexicon. — Leiden, Boston : Brill Academic Publishers, 2008. — 726 p.
2. *Етимологічний словник української мови* : У 7 т. / Редкол.: О.С. Мельничук (гол. ред.) та ін. — Т. 1—6. — К.: Наук. думка, 1982—2012.
3. *Klein E.* A Comprehensive Etymological Dictionary of the English Language: In 2 vols. — Amsterdam — London — New York : Elsevier Publishing Company, 1966—1967. — 1776 p.
4. *Селігей П.О.* Етимологічний словник запозичених суфіксів і суфіксоїдів в українській мові. — К. : Академперіодика, 2014. — 324 с.
5. <http://starling.rinet.ru/main.html>
6. *Остапова І.В.* Етимологічні лексикографічні системи та їх цифрові реалізації : Автореф. дис. ... канд. техн. наук: 10.02.21 / НАН України, Нац. б-ка України ім. В.І. Вернадського. — К., 2011. — 20 с.

Selihey P.O.

PUBLICATION OF ETYMOLOGICAL LITERATURE: YESTERDAY AND TODAY

The article describes some special features of author's and editorial preparation of etymological papers previously and nowadays. It is demonstrated how this process have changed after computerization of book publishing. The perspectives of making of etymological electronic dictionaries are reviewed.

Key words: etymology, etymological dictionary, script system, font, etymological database.